

Aleksandar Ilić – Transkripcija intervjua

Razgovor vodila Danijela Majstorović

Danijela: Ok, evo, datum je peti maj, radimo intervjua za projekat usmene istorije, kvalitativna studija istraživanja, sjećanje na život u Banjaluci prije i tokom rata, svjedočanstva o ratnoj Banjaluci, banjalučke priče. To je zajednički projekat Udruženja građana Oštra Nula i Banjalučkog socijalnog centra (BASOC), u saradnji sa Učiteljom nezalicom i njegovim komitetima iz Beograda. I predstavlja napore da se kroz pilot studiju ispitivanja Banjalučana i Banjalučana metodom fokus grupe i dubinskog intervjua, dakle, ispriča nedovoljno dokumentovana priča o iskustvu života u Banjaluci prije, tokom rata, devedeset druge, dvedeset pete, od ljudi koji iz Banjaluke koji su iz nje odlazili, koji su je napuštali, koji su joj se i vraćali. Mi, dakle, trebamo da uradimo te dubinske intervjue. Ja bih te Saša molila ovom prilikom, je li, da se predstaviš, da kažeš, znači, ko si i šta si, i da kažeš da li pristaješ da nam daš ovaj intervjua za potrebe ovog pilot istraživanja... Možeš se predstaviti.

Aleksandar: Zovem se Aleksandar Ilić, rođen sam hiljadu devetsto sedamdeset prve godine u Prištini, u Banja Luku sam došao zajedno sa porodicom naredne godine, sedamdeset druge, u Banjaluci živio do osamdeset devete godine, završio, dakle, osnovnu i srednju školu. Poslije toga sam išao u vojsku, iz vojske se nisam praktično vratio u Banja Luku, otišao u Beograd, devedeset druga, je to godina, kada sam iz Beograda otišao u Španiju, i u Španiji ostao do dvije hiljade prve godine, kada sam se ponovo vratio u Banja Luku, dakle, ja od osamdeset devete do dvije hiljade prve godine nisam bio u Banjaluci. Kada sam se vratio u Banja Luku tu sam počeo da osmišljam i živim neki život povratnika u Banja Luku i taj život živim do dan danas. .. Eto to.

Danijela: Da li pristaješ?

Aleksandar: Pristajem, da dam intervjua.

Danijela: Kad se pomene Banja Luka, na šta te to prvo asocira, koja tvoja neka prva asocijacija za pojam grada Banja Luka?

Aleksandar: Pa svakako lična asocijacija, grad u kojem sam najduže živio u životu. Znači neki

vremenski komad mog života, eto to je prva asocijacija.

Danijela: Saša možeš li mi reći neka tvoja sjećanja na tu Banja Luku, tvoja sjećanja dječaka, mladića, ovaj, taj neki, evo, život u Banjaluci osamdesetih, recimo, sedamdesetih, osamdesetih godina, tvoj neki svijet koji ti vidiš, koji to svijet ti vidiš?

Aleksandar: Osamdesetih godina u Banjaluci su godine moje adolescencije, i godine u kojima sam ja počeo negde da i upoznajem sebe i počeo možda malo... na neki uobličeni način počeo da zaključujem o svijetu u kojem živim, da razmišljam o ljudima kojime me okružuju, i sve to dešava se, dakle, u Banjaluci... i u nekom ključu ličnog... (pauza) ličnog pokušaja, je li, postoji, neki zajednički, koji u mom slučaju možda i nije, ja bih rekao, nije bio tako značajan. Postoje nekakva strujanja u društvu, u gradu, šire i zemlji, ali u mom slučaju se sve to nekako više odvija, taj moj, to moje sagledavanje, odvija se više u jednoj svedenijoj sredini, prvo u najličnijoj, a onda u poprilično uskom krugu prijatelja.

Danijela: Ko su bili tvoji prijatelji, aj mi malo o svom komšiluku recimo tad, kako je izgledala zgrada, haustor, ko je sve tu živio, kako je taj život?

Aleksandar: Od komšiluka ja već osamdesetih godina počinjem polako da imam neki odklon, možda ranih osamdesetih godina to je još uvijek osnovna škola, tu postoji dosta značajan život, komšijski, među nama djecom, tu sa drugarima izlazimo, tu oko zgrade, družimo se, pokušavamo da se zabavljamo... I bilo je tu dosta djece, bilo je to dosta šareno, čini mi se, sad kad razmišljam o tome, a i onda mi se činilo. Ali već negdje onda sa srednjom školom ja iz komšiluka idem prema gradu i počinjem da, ne znam, da zavirujem bilo gde, gde može da bude nešto zanimljivo, bilo to blizu kuće ili dalje. Sad o komšiluku šta bih ti mogao reći da mi je ostalo kao baš upečatljivo da su neki ljudi s kojima sam do dan danas zadržao prijateljstvo ili nekakav odnos slične vrste, i do dan danas, eto, da li je to slučajnost ili nas je ta bliskost upućivala da nešto razmjenimo, da imamo nešto da dijelimo.

Danijela: Dobro, kakva su isto djeca bila, da kažem, iz čitave bivše Jugoslavije, djeca vojnih lica, kako je ustvari u tvojoj zgradi to...?

Aleksandar: Baš nekako najuže naselje nisu bile vojne porodice, porodice vojnih lica, ali vrlo blizu, da, bilo je i takvih... naselja.

Danijela: To je ovaj dio centar grada, gdje ti odrastaš, to su tu neke tvoje fotografije?

Aleksandar: Jeste oko tadašnjeg kina Kozare, recimo, to je nekakvo odredište bilo, kod kina Kozare, gdje živiš tu. Ali jeste bilo šareno, mislim, za bosanski nekakav uobičajan nekakav prijratni odnos naroda (smijeh) i narodnosti, svakako da je bilo zastupljeno sve čega je bilo, je li, u toj zemlji.

Danijela: Gdje ste se igrali i čega ste se igrali?

Aleksandar: Glavno mjesto za igru, koje je nekako dugo godina postojalo u našim svjestima i ostalo poslije toga i izborilo se da bude prosto simbol okupljališta, je ta građevina, to je vječno gradilište bilo, i jesu to onda, i bio povelik građevnski poduhvat, tu se naime pravilo, i dan danas je tamo, atomsko sklonište i trebalo je valjda, ovaj, to i građevnski u onim uslovima, u onim ekonomskim uslovima, ovaj, trebalo je zadovoljiti te nekakve uslove, je li, mjesta koje može da pruži zaklon u slučaju atomskog napada. To je trajalo i trajalo, gradnja tog skloništa, tako da je dugo vremena to bilo mjesto, građenje, mjesto izgradnje, vrlo, ja mislim da u djetnjstvu mene i naraštaja bliskog mom da je to više ostalo kao nekakav, ko Skadar na Bojani, nije, ili neki taoistički hram koji otijelotvoruje tu ideju da je svrha u putu, a ne u cilju, ne u napravljenom skloništu nego u tom njegovom građenju. I onda tu gdje je gradilište tu je bilo, naravno, svakakvih stvarčica, raznih materijala, raznih oblika, koji su se mogli maštom pretvarati u svakojake igračke. Na kraju jeste bilo završeno to sklonište i ono je dobilo svoj nekakav, svoj spoljni izgled, koji eto, valjda je tako bilo i osmišljeno, mada nisam siguran šta je bila početna zamisao, kao nekakvo betonirano igralište, nije to bilo baš jasno igralište, mi smo ga pretvorili u takvo nešto. To je jednostavno bila nekakva betonirana površina, i ostalo je ime građevine, i dalje kad je bilo završeno mi smo se najviše tu okupljali, to je bilo.

Danijela: Koliko je tu znalo biti djece, kako je izgledala ta igra, raspust ljetni, jeste vi tu kao sigurni, ne znam...

Aleksandar: Pa.. ne... da, da, svakako... mislim najslobodnije, bezazlenije, dječije igre loptom, biciklom, skiolom...

Danijela: Grupice, puno, koliko je tu znalo biti djece, ono?

Aleksandar: Pa znalo je biti dosta djece, ja mislim da se možda, ono u nekom svom najvećem broju možda tu okupljalo, pa, između dvadeset-trideset, tako.

Danijela: I nakon gradilišta došao je parkić, kako je to, ustvari ne, to je već osnovna škola. Je li se krećete po gradu vi klinci iz centra?

Aleksandar: Parkić je... parkić je mjesto grada, parkić nije mjesto naselja. Građevina je nešto što je bilo mjesto okupljanja u našem naselju. Parkić je već kad... ono što sam rekao prije kad iz naselja idem da zavirujem u druge dijelove grada, i tako se onda dolazi, to središnje mjesto okupljanja mladih ljudi u Banjaluci, to je za cijeli grad bio parkić.

Danijela: Mislim, parkić je dvadeset metara od zgrade i to (smijeh).

Aleksandar: Pa dobro, to jeste, možda, slučajnost, mogu tako reći, ono, za moje naselje, ali bez obzira na udaljenost, tu se dolazilo sa svih strana.

Danijela: Ajde sad zatvorimo oči i vratimo se u osamdeset petu ili šestu i hodamo parkićem, šta vidimo, ko je tu u parkiću?

Aleksandar: Tu je, to je puno, ljeti puno, ne znam, uvečer, sedam-osam sati, možda i ranije, puno, puno mladih ljudi, recimo onako neki prosječan uzrast je... pa, srednjoškolski ja bih rekao, možda malo starije. I... onda tu ima, ima jedan, ima jedna, malo statičnija linija gdje se stoji, sjedi, i ima jedna dinamičnija gdje se prolazi, gdje se šeta. I onda sad postoji nekakva... nekakvo međudjelovanje između te jedne i druge linije, postoji, ono, promjena mjesta... i onda postoji nakon nekog vremena, postoji, lagano osipanje i onda se ide na druga mjesta, sad u zavisnosti od zanimanja uzrasta, ne znam, vremena do kojeg je dozvoljeno mladom čovjeku od strane njegovih roditelja ili...

Danijela: Ali čekaj, jesu tu sad bili ovamo pankeri, ovamo šminkeri, je li Banja Luka imala takve podjele?

Aleksandar: Pa jeste, jeste, jeste... Donekle je postojalo i u parkiću, ali nije bilo toliko čvrsto određeno gdje ko stoji, kad. Jeste to postojalo, postojala su mjesta uobičajna, postojale su grupice koje imaju nekakvo svoje obilježje, svoj izgled, svoj stav.

Danijela: Kako su izgledali recimo, pank, šta ste vi tada bili, nju vejev? Kako se oblačilo tad, ono, recimo, šta su bili neki statusni, možda, simboli, ili kako se odjećom razaznavalo ko je da kažem iz koje priče, jer to za Banja Luku svi kao navode kao vrlo bitan momenat, da se nekako da se čak i kroz to modno ili kroz šta si slušao ili... da su bile te neke podjele tad, ne po naciji i vjeri već...

Aleksandar: Pa, ne znam... ne, ne... jeste postojalo naravno, postojale su razlike, je li, nekakve... (pauza) u nekakvim, ne znam... ekonomskim raspoloživostima, je li, među tim mladim ljudima, Moglo se to i prepoznati, moglo se možda u nekim slučajevima s tim, mogla se pridavati pažnja. Ja mislim da uopšteno to nije bilo toliko određujuće za nekakav, za nekakvo opće ozračje koje tu se moglo doživjeti, je li, među mladim ljudima. S druge strane nekakvi ukusi interesovanja, tu jeste postojala razlika i ličnosti, ustvari, možda to ponajprije, vrste ličnosti koje nešto... nešto govore drugima oko sebe na jedan ili drugi način, ili ne govore, pa kako takve ličnosti međusobno mogu da uspostave nešto zajedničko ili ne mogu. To su bile ja mislim, i te osobine ličnosti jesu se ogledale i ispoljavale dosta, ja bih možda rekao i na prvom mjestu, kroz muziku, onda...

Danijela: Tad je bilo i bendova dosta...

Aleksandar: Da, da, daa, jeste.

Danijela: Jeste svi imali neke bendove?

Aleksandra: Pa, nisu svi svirali, ali jeste dosta ljudi, dosta ljudi je pokušalo, onda nešto kao, sa muzikom da nešto uradi, da napravi, da pokuša, je li.

Danijela: Šta je, koji su đirevi bili, šta se sviralo, kakvi bendovi su, da kažem dominirali ili

nametali se?

Aleksandar: Pa bilo je nekakvih kao velikih bendova...

Danijela: Mislim, je li možemo govoriti Banjalučkoj muzičkoj sceni nekoj alternativnoj tad, kako god da je mala, ili ne, po tebi?

Aleksandar: Pa ne znam, mislim da je... moj odgovor bi bio da je... moj odgovor na granici između da i ne. Da je postojala i nije postojala.

Danijela: Koji su bili bendovi, daj mi neka imena, daj mi neke ljude?

Aleksandar: Postojali su bendovi koji su kao tu... ne znam... bili najčuveniji, koji su možda i izvan Banjaluke nešto... nešto uspjeli... da na neke ljude ostave utisak, ili da ih zapamte da nešto urade, ne znam, kao Dinar, (nije razumljivo – 18:25)... Pored tih koji su nešto i izvan Banjaluke uspjeli da urade i Banjaluci bili poznati i svirali u Banjaluci, bilo je i više nekih malih bendova, bilo je, stalno su se tu ljudi miješali, nešto su se okupljali u jedan bend, pa se onda rasipali pravili, činili neke druge bendove, bile su gitarijade na kojima su ti bendovi svirali. Nešto je...

Danijela: (Nije razumljivo - 19:09)

Aleksandar: Nešto je... da... postojalo, ali baš, scena kao da bi bilo nešto što, što može... što može da bude pouzdano za očekivanja te vrste, mislim da još uvijek nije... nije uspjelo da se dogodi.

Danijela: Da, dosta je ljudi je u stvari, ovaj, nekako, čini mi se velike stvari napravilo kad je tek otišlo iz Banja Luke, da kažem tu su neki naši zajednički prijatelji, i tako dalje... Ali šta je, kako bi definisao, Banja Luka osamdesetih, je li bila neki kreativni prostor, je li pružala po tebi nekakve prilike, ili misliš da nikad nije izašla iz nečega što je čini ipak srednjim gradom, a ne nekim centrom, mislim taj odnos centra i periferije možda da mi to malo probaš... Malo je nejasno osamdesetih Banja Luka, kakva je zapravo, je li to neki centar ili je to i dalje mali grad, mislim, kako ga ti...?

Aleksandar: Mali grad, ja mislim da je to i dalje jedan mali grad, recimo kad odeš negdje...

odeš na more i onda... tu se pojave ljudi iz drugih gradova Jugoslavije i onda vidiš to što ljudi znaju o Banjaluci i kakvu sliku i kakvu predstavu su sebi stvorilo o njoj, onda vidiš da je to onda u toj skupini manjih gradova, manje značajnih gradova. Nije nepoznat grad, ali nema, nije uspio da drugim ljudima ponudi nešto manje-više uobličeno, gotovo što bi bio... (pauza), što bi bilo jasno obilježje.

Danijela: Evo, dobro, kad bi smo na neki način pokušali nezahvalno definisati neki identitet Banjaluke u kulturološkom smislu, koji bi po tebi bile neke, neka mjesta, neki bendovi, neke misli, nešto što je tu osamdesetih, kao svi govore o nekom zlatnom dobu, a ti nam sada demistifikuješ to zlatno doba, možda i generacijski...

Aleksandar: Pa ne, mislim da se može i tako govoriti, ali... (pauza) Pitanje je samo... šta je uslov da se nešto shvati kao zlatno doba. Ako bih ja tražio neki svoj... neko svoje mjerilo po kojem bi to vrijeme bilo značajno za ovaj grad, ja mislim da je značajno to što se u Banja Luci tad moglo vrlo jasno, gotovo opipljivo... doživjeti kako se jedno vrijeme... u smislu naraštaja zamjenjuje drugim. To recimo u većim gradovima je teže primjetiti, zato što su ti tokovo ustopljeniji, i ti prelazi su manje... su manje... manje zasječeni, granice nisu tako upečatljive i očigledne, jer i u većim gradovima kad se, recimo, posmatra tok promjena i ne znam tok... uopšte tok života, onda se idući mnogo u prošlost mogu naći nekakvi činoci, nekakve pojedinosti, koje ukazuju što će se kasnije pojaviti u nekom većem i značajnijem obliku.

Danijela: Da, ali vi ste bili recimo, ajmo reći, djeca roditelja koji su imali relativno stabilne poslove, stabilne plate, bile su velike firme, giganti nekakvi, dakle, bio je onaj period, ja ću se opet na tebe pozvati, u jednom starom razgovoru kad si rekao, da je za proizvodnju kulture potrebna dokonost, i čini mi se da je tad više nego ikad u Banja Luci bilo dokonosti koja je omogućavala neki, ajmo reći, kulturni izraz... makar te generacije bile, recimo, naglo presječene devedesetima, ali se te osamdesete, mislim da li...

Aleksandar: Ne, ne, ne, ne, mislim da me nisi shvatila.

Danijela: Aha (smijeh).

Aleksandar: Ja kad govorim o presječenosti govorim upravo o toj presječenosti, recimo, nije da nije postojalo kulturnog izraza u Banja Luci do osamdeseti, on je postojao, postoj'o je

jedan način života, postojale su nekakve vrijednosti koje čini mi se imaju dugačku istoriju... i da se...

Danijela: Kao naprimjer?

Aleksandar: Pa naprimjer... porodično okupljanje... naprimjer... zajednički život u kući više naraštaja... povezanost sa rodbinom iz... iz ne znam, okoline koja još uvijek živi u neposrednom odnosu sa prirodom i ne znam sve te stvari... što je čini mi se dugačak tok istorijski i sad kad se ti ljudi, to je recimo generacija naraštaji roditelja moje generacije, pojavljuje se jedan vrlo očigledan način drugačijeg, novog... (pauza) generacijskog izgleda.

Danijela: Koji je drugačiji?

Aleksandar: Koji je eto, recimo, to što pričaš za, odnosno što me pitaš, za kako se sad ljudi u... u izlasku u grad, kako se prepoznaju prema, ne znam, muzici koju slušaju, kako se grupišu na taj način, kako se oblače na taj način, pokušavaju nešto da... drugačijim jednim, recimo da se... da se porodično, naprimjer neka to bude jedan primjer jedan vrlo uočljiv, da se porodična povezanost zamjenjuje nekakvom povezanošću na osnovu...

Danijela: Po uličnom, uslovno rečeno... klupskom ili šta god?

Aleksandar: Da, da, da... ne znam, možda eto po stavu, po ukusu, to postaje... u odnosu na ono... opet kažem nije da toga nije postojalo ranije, ali da se, umjesto da vidiš na nekakvom šetalištu gradskom, da vidiš porodice kako šetaju, vidiš grupicu, ne znam, momaka sa istom uštavljenom kosom koji šetaju, to je sad nekakva nova porodica, je li, to je nekakva nova vrsta...

Danijela: Društvenosti...

Aleksandar Jeste.

Danijela: A reci mi evo, šta je spajalo tvoj neki... Nerko, Dura, Alen, tvoja neka prva... šta je vas povezivalo, gdje ste se vi našli?

Aleksandar: Pa upravo takve stvari, nekakve ono... ličnost koja se... koja traži da se prepozna i nastoji da se prikaže i u isto vrijeme sa svim tim se ustvari i uobličava. I onda tu postoji nekakvo saučesništvo, je li, u tome.

Danijela: Misliš da je tome doprinijela urbanizacija dokolice ili Jugoslavije? Takvoj vrsti tih novih društvenosti o kojima pričaš?

Aleksandar: Pa vjerovatno sve to, sve zajedno.

Danijela: Mislim je li bilo bitno ko je šta, naravno, je li, ono da se taj, etnički momenat zanemarivao na uštrb ovog tipa šnale na cipeli ili stila modnog, ili slušanja muzike ili...?

Aleksandar: Sigurno, sigurno, da.

Danijela: Je li... A de mi reci, ovaj, kako se ta, ajmo reći, tvoja ekipa, vi ste gledali ka Zagrebu, ka Ljubljani, je li vam bilo bitno... neki drugi gradovi u Jugoslaviji, da li je Banja Luka imala taj čeznutljivi pogled ka nekim centrima ili mislim, kako je nekako nastavila da ispregovara taj svoj odnos unutar Jugoslavije... kao, eto rekao si sam da je... ?

Aleksandar: Pa eto Banja Luka je imala neki svoj pokušaj, neki ljudi odavde su pokušali da potvrde, je li, tu svoje, to svoje polazište... Banja Luku kao polazište, i u drugim gradovima, neki su u tome donekle i uspijevali, ali ja mislim eto, to je već i mene... i mene stiglo tu moju generaciju, da u stvari da kad u toj potrazi za nekakvim ličnim interesovanjima, da nakon srednje škole, praktično postaje... postaje vrlo... vrlo svedeno, ono što Banja Luka nudi u tom smislu. I onda veliki gradovi, naravno, postaju privlačni jer nude mnogo više za... bilo da je riječ o... ne znam... u prvom redu, je li, za nastavak školovanja.

Danijela: Šta je Banja Luka nudila mladim ljudima tada, recimo, što danas nema?

Aleksandar: Što danas nema? Pa ne znam... da danas nema, recimo, danas nudi više, recimo, ako je riječ o školovanju, bar nazivno, je li. Univerzitet koji danas postoji u Banjaluci nudi više, više disciplina obrazovnih nego što ih je nudio onda.

Danijela: A Šta je tad, čega je tad po tebi bilo više što danas nedostaje gradu?

Aleksandar: (pauza) Pa mom ličnom slučaju, ono, mnogo dragih ljudi, je li.

Danijela: Koji su otišli?

Aleksandar: Da.

Danijela: Dosta tih dragih ljudi je otišlo, zbog toga, čini mi se, što se, raspala Jugoslavija. Kad si ti osjetio da je moguće uopće da se Jugoslavija raspadne? Da li te neko upozorio na mogućnost rata?

Aleksandar: Ne, ne. Ja mislim da sam ja tu kao i mnogo ljudi koji, sa kojima sam ja razmjenjivao, uopšte, razmišljanja te vrste... da smo mi ustvari bili, ono, potpuno zatečeni, i da nismo očekivali da će se stvari razvijati tako kako su se razvijale, i da će trajati onoliko koliko su trajale. Poslije mnogo godina sam čuo priče drugih ljudi koje ne dijele to iskustvo k'o i mi, kažu da su oni to mogli naslutiti ili ne znam da su... da su jasno vidjeli kako se neki ljudi pripremaju za takve stvari.

Danijela: Ti kao nisi?

Aleksandar: Ni ja, kažem, ni ljudi koji me okružuju, ja mislim da nismo mogli naslutiti to. Nismo htjeli, ali ja mislim da nismo mogli, zaista, ja ne mogu, ono, da prizovem nekakve naznake, nekakva... nekakva jasna upozorenja da... ne na ono što.. što se može dovesti u pitanje u cijeloj priči te zemlje i života ljudi u njoj, nego načina na koja će se ta pitanja razmatrati (smijeh).

Danijela: Kad si ti osjetio, ono, da ti je, da si, bukvalno (nerazumljivo: 33:18)... te osamdeset devete si odslužio vojsku ili si možda bio u vojsci, kad si spoznao da je...?

Aleksandar: Ne, osamdeset devete, osamdeset devete sigurno nije... Ja kad kažem da ja devedeset druge nisam vjerovao da će stvari da traje. Osamdeset devete pogotovo ne, ja vidim, ja sam vidio koliko je, reicmo, osamdeset devete, kad sam otišao u vojsku, ja sam vidio koliko je cijela priča... tog... tog sklopa, koliko je... nesavjesno... nesavjesno... ne znam da li je osmišljena, ali sprovedena sigurno. Sve je izgledalo jako, jako, neutemeljeno, bez mnogo

pažnje, sve je izgledalo skovano nekim grubim pojednostavljenim potezima i recimo mnogo godina poslije to što sam ja vidio, recimo, u vojsci, sam čuo sam vrlo jednostavno ispričano (nerazmljivo 35:01) mi pričao, svoje iskustvo iz vojske. I kaže, mi smo postrojeni... za pozdrav zastavi, diže se zastava, svira himna Hej Slaveni, ja stojim u stroju, pogledam sa svoje lijeve strane, Albanac, sa moje desne strane Mađar i jasno mi je, da ova priča nije nikako dobro sastavljena. I sve.. sve... (pauza) sve propuste te vrste te vrste sam mogao jasno da vidim, ali opet kažem, i kad se negdje desi da se ljudi oglase i da se oglase na načinu na kojem se osjeti... osjeti mogućnost nekakvog nasilnog ponašanja, bez obzira na sve to, ja nisam mogao da pretpostavim.

Danijela: A mislim, kad odlaziš, možeš mi ispričati to devedeset drugu, tvoj odlazak iz Banja Luke, zašto ti odlaziš?

Aleksandar: Ne, ja sam iz Banja Luke otiš'o, osamdeset devete u vojsku, iz vojske devedesete otišao u Beograd i devedeset druge otiš'o u Španiju iz Beograda.

Danijela: Znači nisu u međuvremenu...

Aleksandar: Od osamdeset devete u Banja Luku sam dolazio ono... pa ne znam, dolazio sam, vrlo malo, da sam bio, možda dva ili tri puta.

Danijela: Pa koliko je tvojih bivših prijatelja, mislim, otišlo...?

Aleksandar: Svi, skoro svi... skoro svi, ja sam u Beogradu... kad je počelo već devedeset druge u Bosni, počelo da se, da se puca, da se ubija, da se proganja... Ja sam sve svoje prijatelje iz Banja Luke dočekivao u Beogradu, ispraćao ih u svijet. Da, da.. Počelo je od proljeća, ljeto, jesen, su neprestano dolazili jedan za drugim, ispraćao sam ih, a onda u decembru, poslije svih njih, isprativši ih i sam.

Danijela: Zašto si odlučio da odeš?

Aleksandar: Ja sam i tad otišao, decembar, zima je bila, ja sam otišao sa idejom, sa mišlju da provedem zimu u Španiji, tamo je manje hladno nego u Beogradu, pa da se vratim. To dat će valjda sve to i završiti... Međutim nije završilo, ja se nisam vratio...

Danijela: Misliš da si se vratio da si mogao završiti u ratu, mislim, jesu ti roditelji imali problema što ti otišao?

Aleksandar: Jesu, roditelji su mi imali problema, zato što brat i ja nismo i bili u ratu. Imali su problema zato što su se našli na listi ovih... vlasnika sa stanom koji, čija se veličina treba racionalizovati ili tako nešto, pa su htjeli da im zamjene stan manjim.

Danijel: Ko im je to njima govorio, mislim, komšije ili neki likovi?

Aleksandar: Ne, ne, ja mislim da je to, ne znam ko se bavio s tim, to je postojalo u gradu, u nekakvoj gradskoj upravi, nekakvo tijelo, nekakva vlast.

Danijela: Šta su oni prijetili starcima ili mislim, kako je to izgledalo, ta vrsta pregovora, ajmo reći?

Aleksandar: Mislim da to nisu pregovori, ja mislim da su to odluke, jednostavno koje... ja ne znam, moram priznati kako se one bukvalno sprovode, ali eto u njihovom slučaju nije se to desilo, jer igrom slučaja, čovjek koji je trebao da dobije taj njihov stan, je preko nekih trećih poznanika, bio zamoljen i upozoren, ne znam ni ja šta, da te ljude ostavi na miru, ili tako nešto.

Danijela: Tvoji su tad bili penzioneri je li već...?

Aleksandar: Ne, ne. Otac je radio, ustvari otac je bio mobilisan, a majka, moguće da je ona dobivala penzije, jeste, jeste.

Danijela: I tebi nije padalo na pamet da dođeš? Kakav je tvoj odnos bio prema ratu u Bosni, kako si se ti osjećao?

Aleksandar: Ma jednostavno neću na nikakav način da učestvujem, ama baš nikakav. Ne znam. Ne mogu da zamislim.

Danijela: Kad si ti ono negdje provalio da će se sve raspasti, mislim, ima li taj trenutak u tvom

sjećanju kada znaš da je sve ono nepovratno, neki video momenat, neka pjesma, neki govor, nešto?

Aleksandar: Mislim da ne, kako vrijeme prolazi, kako dolaze do mene vesti šta se dešava, nekako čini mi se da se postepeno razvija ta ideja, kada ovi ljudi jedni drugim sve to urade... tek tako. Neke zajedničke priče.

Danijela: A reci mi jesi se čuo pismima sa svojim prijateljima?

Aleksandar: Pa jesam.

Danijela: Je li postojala ta veza s vama?

Aleksandar: Da, da, cijelo vrijeme održavala.

Danijela: Šta ste pisali tu u pismima?

Aleksandar: Ja mislim da je tu bilo više razmjene o... ne o tome šta se dešava ovdje, nego o životima koje mi živimo tamo i kako... jer ako prosto ne učestvujemo, nismo dio toga i mi nemamo mnogo šta... Jasno da tu niko od nas ne vidi sebe, i nema od sebe šta da da za sve to.

Danijela: Kako je bilo tih nekih, evo, mislim ti se vraćaš, zašto se vraćaš, i ono otkud, prošlo je to neko vrijeme, kako, možeš malo taj svoj...?

Aleksandar: To je opet lična stvar, od svih tih mnogih ljudi, ljudi iz mog nekog užeg kruga poznavanja druženja, nisu se vratili, ja sam se vratio, to je sada moj slučaj, šta se meni desilo tamo u španiji, kako se meni ta cjelina zaokružila, završila i da sam se vratio ovdje, dvije hiljade prve godine.

Danijela: Kako je to izgledalo, vraćaš se u svoj grad, u kojem nisi bio toliko godina? (pauza) Vratilo se još vas nekoliko, ustvari, Stana je ostala, Vlado i ti ste se vratili, ovi drugi se manje-više nisu vratili, dobro Dragana se vratila?

Aleksandar: Ja ne znam tačno kad se ona vratila... ja ne znam sad... kakav je bio odlazak

nekim ljudima iz Banja Luke i povezanost sa Banja Lukom dok nisu bili tu, koliko je negdje njima bilo jasno da je Banja Luka njima negdje (nerazumljivo 44:40)... u mom slučaju to je, ja mislim, sticaj okolnosti da sam se vratio, moglo se desiti isto tako da se ne vratim, kao veliki broj mojih prijatelja koji se nisu vratili, prosto. A mislim da postoje slučajevi, da je to bilo ljudima možda jasnije određenije, da povratak u Banja Luku čeka.

Danijela: Dobro, ti kad si se vratio, kako ti je tad izgledao život, to je nekih šest godina nakon, rata, opet malo su se stišale strasti?

Aleksandar: Pa u to vrijeme kad sam ja došao, ja vrijeme da je to u odnosu na, bez ikakve sumnje, u odnosu na godine koje su predhodile, dakle, ratne godine i one neposredne poratne i godine koje su uslijedile, koje sam ja proživio tu u Banjaluci... da je to možda jedan sasvim dostojan takmac, onog zla poput onog kojeg ti smještaš u osamdesete i može se smjetiti u osamdesete. Dakle to je vrijeme, poslije rata, sigurno je bolje nego za vrijeme rata, onda postoji nekakav talas očekivanja, postoji talas zanimanja i nekih... svjetskih... nekog svjetskog pregalaštva, postoji zanimanje za ovu zemlju i samim tim i postoji i nekakav novac, postoje i nekakve priče... i postoji neki... neka... mladost u smislu... u smislu... u najbukvalnijem smislu osvajanja prostora. Poslije toga je taj prostor osvojen, prestao da bude mlad, to svjetsko pregalaštvo se preusmjerilo u nekakve druge tačke na svijetu, zanimljivije... ili još... još opasnije, beznadežnije, kako god... i nastaje neki period u odnosu na taj kad sam ja došao, mnogo manje živahan. Tako kad sam ja došao i to zatekao nije to izgledalo tako loše nakon onog što se desilo.

Danijela: Kako su izgledali ti susreti kad je ta tvoja, ajmo reći, tvoja bivša ekipa dolazila, vi ste se i sretali i viđali i okupljali, mislim, koji su se razgovori tada vodili, je li bilo tog nekog, što danas zovu, suočavanja sa prošlošću ili ste vi jednostavno nastavili?

Aleksandar: Pa kako ko, kako ko, zavisi kako je ko doživio, kako je kome... kako se kome u meso uvuklo, je li, to što se desilo. U mesu i mislima.

Danijela: Šta su pričali prijatelji, koja su ta neka tvoja iskustva iz druge ruke, da kažem tih nekih bliskih ljudi, jer je najčudesnije u svemu tome ta neka vrsta bliskosti koju ste vi imali, koja je ostala uprkos ratovima, uprkos razaranjima? To je lično?

Aleksandar: To je lično, to nije nikad bilo dovedeno u pitanje, svim onim što se događalo, ne znam, to je jako lijepo.

Danijela: Neka prijateljstva su pucala, ali evo tvoja nisu.

Aleksandar: Moja nisu, moja nisu.

Danijela: Šta misliš šta je tu bilo, je li postojala neka svijest o... čujem od dosta ljudi koji su se vratili da kažu, ok, ja sam se vratio ovdje u neki moj kulturološki prostor, o pritom ne misle samo na grad, već misle čisto na to šta znači biti, živjeti ovdje na prostoru bivše Jugoslavije, bez ikakve, sad nekakve nostalgije za onom starom, ali kao, eto, to je sad moj jezik, moja kultura... Evo recimo Dura mi je prič'o da se nakon dvadeset i kusur godina, prije godinu i po, dvije dana u Holandiji, govori tečno Holandski, osjetio opet kao stranac u Holandiji... tako te neke stvari, ovaj, mislim, ne znam... za Alema su neke stvari su legle neke i nisu nikad legle, nit će ikad leći... nema više tu ni veze ko je iz koje etničke grupe, već čisto, ljudima je sa jedne strane Banja Luka možda i premalena postala za ono što su kasnije pravili i stvarali, ali postoji to jedno mjesto, ta neka što ti kažeš (Nerazumljivo: 50:31)... da Banja Luka nikad nije na neki način bila dovoljno hrabra da svoj neki identitet koja ima mnoge identitete prigrlji i da to bude (Nerazumljivo: 50:48)... što možda jeste ključni problem ovog grada što se ne može suočiti sam sa sobom, a tu ne mislim samo na ratove devedesetih, mislim na još neke stvari, da jednostavno ne da da... kažu Banjalučka publika na koncertima je najgora publika, ne znam, mislim, ne sad da treširam Banja Luku, već da kažem šta je tu, je li to sad klasični neki konstatinovićeovski momenat po tebi, ono...?

Aleksandar: Ja mislim da je Banja Luka jednostavno grad ljudi koji žive u njoj, svih ljudi jel', i da je... da je uobličena nako kako se može uobličiti sa tim ljudima koji žive u njoj... i da nije ona nekakvo nadbiće koje tim ljudima zadaje sudbine, je li, na kraju krajeva uvijek se može otići iz Banja Luke, i to su ljudi radili, rade i radit će... nekako to je ono što ljudi ovdje uspijevaju da postignu, što uspijevaju da daju, to je ono što ima. Ne mislim ja da je... ne mislim da Banja Luka ima u sebi nešto što... (pauza) što je toliko značajno, a što nije uspjelo da se iskaže zato što nešto drugo što ne bi bilo značajno ne dozvoljava, mislim da je... značajno je onoliko koliko uspijeva, koliko uspijeva da se iskaže, ako nečeg što se meni više sviđa ima u nekoj mjeri, ja ne mislim da ta mjera... ne mislim da postoji nekakva pravda kojom je ta mjera zaključena i ono drugo što mi se ne sviđa je podjednako značajno, to što se

meni sviđa ili ne sviđa je stvar mog ukusa na kraju krajeva... ali potpuno značajno, jednako značajno, nameće se traži svoj prostor... osvaja ga.

Danijela: Pa dobro, da se dokačimo tog pitanja pravde i nepravde, mislim, ali prvi, možda ključan, čin nepravde, i to pitamo sve učesnike ovih intervjuja, mislim ti nisi bio tu, evo recimo rušenje Ferhadije i sad ponovno građenje Ferhadije, kao momenat čina nepravde, je li možemo reći da je sva Banja Luka bila za to ili je to sticaj okolnosti ili da je to nepravda u rukama moćnih ljudi, ili recimo sjetimo se tih protesta Picin Park, pa evo i ovih sad protesta, znači, ja tu vidim jednu drugu Banja Luku, koja čini mi se svo vrijeme oko mene, ali koju ja ne vidim u medijima, ne vidim je ni u javnim institucijama, na univerzitetu je ne vidim, ne činimo ništa spram nepravde, je li to po tebi to što mi zaslužujemo, ako ne činimo ništa onda nam to pripada ili...?

Aleksandar: Prvo, uopšte to što si navela ja ne vidim sa stanovišta...

Danijela: To su odlike grada, ili gradskih borbi nekih, ajmo reći, koje su...

Aleksandar: Da, ali ne mogu to da shvatim sa stanovišta pravde ili nepravde, to jednostavno više gledam sa stanovništa nekakve snage, moći, je li, ko šta može, i koliko ima snage da to izvede, ne znam, snage da, u najbukvalnijem smislu, ali i svakom drugom smislu, u smislu snage vjere, snage... snage ideje, snage pameti, snage duha, bilo koje druge vrste, koja može na neki način da se iskaže i na kraju krajeva da se nametne.

Danijela: Šta se to nama nameće, mislim?

Aleksandar: Nameće se to što je stvarnost... ono što uspijeva da se ostvari, postane stvarnost, to je ono što se nameće, to je ono što ima najviše snage da se kao uspostavi... sad pravda u tome... ja stvarno ne znam, ja bar ne mogu tako, ne bih znao koja je to (smijeh) koji je to sud kojem se može podnijet nekakva žalba na pravednost i nepravednost takvog ispoljavanja, to može da bude nekakva religiozna sila ili...

Danijela: Jesi ti razočaran?

Aleksandar: Ne, ja sam... mi nemamo nekakvu baš najsrećniju riječ za ono što jezici koji se

više oslanjaju na latinski zovu rezignacija, to kod nas, ja ne znam možda nešto, kao, nekakva pomirenost, ali nije pomirenost baš rezignacija, a ako ne mogu na jeziku kojim se ovdje priča, ako ne mogu da nađem ime, možda bolje da kažem da nemamo riječ za to.

Danijela: Da li bi, ovaj, opet otišao iz Banja Luke da možeš ili?

Aleksandar: Da mogu, ovako, da želim, a želio bih ako bih osjetio da moram, onda bih volio da mogu. A ako nemam tu želju, ako nemam nekakav osjećaj potrebe i nužde iz kojeg bi ta želja izrasla onda...

Danijela: Stalno se priča o tom bolje sutra, po tebi, ko bi trebao... da li postoji bolje sutra (smijeh)

Aleksandar: Ne postoji sutra uopšte.

Danijela: Kako ti vidiš svoju budućnost?

Aleksandar: Ne vidim budućnost, ja mislim da to ne postoji?

Danijela: Šta nam je oteto, jesmo imali nešto pa nam je oteto ili je sve izgubljeno, šta je izgubljeno po tebi, je li postoji išta šta možeš locirati i vezati za taj neki gubitak.

Aleksandar: Ne mogu, to je, naravno da to ljudi osjećaju, ali to je mit, izgubljeni raj je mit. Mi to svi živimo, mi svi to osjećamo, ali ne možemo prstom upreti u to, šta je to.

Danijela: Kako dalje, kako po tebi dalje?

Aleksandar: Treba se ono, ja mislim, treba se usresrediti na to što je tu sad..

Danijela: Sada nemaju ljudi posla, ti nemaš posla, nema puno naših prijatelja posao, kako se usresrediti kad moraš platiti račune, da li misliš da će ta neka fizička isrepljenost, ne govorim o nemogućnosti ostvarenja, nego nemogućnosti gomile naših bliskih ljudi da nađe posao, napravi taj egzistencijalni minimum, bez da fantazira o izgubljenom raju... kako to čovjeće, hoće li pomrijeti?

Aleksandar: Ne znam, to je pitanje za svakog da sebi postavlja, da iznalazi sve u igri, da iznalazi odgovor koji mu najviše prija, koji će ga najviše ispuniti.

Danijela: Da li je moguće, sve je privatizirano, posla nema... znaš kao, to neko... je li možemo se uopšte usuditi sanjat, ta neka privatizacijska... evo recimo jedna osoba koju znam kaže da je rat u Bosni, u Jugoslaviji bio da se otme društvena svojina... kako bi ti smjestio društvenu svoju, primjera radi, nešto što je bilo naše zajedničko, samoupravljanje, da time u mjeri jednoj naravno, ne u potpunosti se traže neki razlozi za rat, pa sad stare mržnje, svojina... kako bi ti locirao, jer čini mi se kad pričamo o ratu to je priča o gubitku, o drami, gubitku, o jami koja zjapi koja se ne može, ali evo da ubacimo i gubitak društvenog, gubitak onog što su te generacije prije nas stvarale, pravile...

Aleksandar: Ja to ne vidim kao najveću ranu, ja kao najveću ranu vidim... vidim iskustvo ljudi koji su kao stvarnost, kao svoju stvarnost, svakodnevnu stvarnost morali da prihvate pakao. Mislim da je to rana.

Danijela: Nemam više pitanja.